

מאמר שני בסידרה: כיצד חדרו מלכי

הריוקודים

דאן, שגם הוא פלירטט צפרות עם הרעיון הכנעני. על כל פנים, השמועה פשטה כדליקת שדה בקרב צמרת היישוב, שהיתה או פורייטאנית וצבועה עוד יותר מכפי שהינה כיום. היה זה סקנדל ממדרגה ראשונה, וכל העסקנים והסופרים והאמנים סיפרו על כך בהתמרמרות רבת-הנאה לנשותיהם ולאחובותיהם.

מכל הסיפור, רק דבר אחד בטוח: החוג של יונתן רטוש אמנם החדיר כמה צעירים לפלמ"ח, כדי לייסד שם תא סודי לעשיית נפשות לרעיון. כל השאר לונה בערפל. רטוש ואנשיו הכחישו נמרצות, ומוסיפים להכחיש עד עצם היום הזה, שיש שמץ של אמת בהשמצה הזדונית. לעומת זאת אמר לי שמעון אבידן, או ראש המחלקה הגרמנית של הפלמ"ח, כי הוטל עליו מטעם הפלמ"ח לחקור בהאשמה, וכי הגיע לכלל מסקנה שהיא דחוקא נכונה. על כל פנים, כל הכנענים סולקו מן הפלמ"ח.

שמועה זו היא שהולידה את הכינוי "כנענים". המציא אותו אברהם שלונסקי, כשסיגנאי אירוני, והוא נדבק מייד. כל שאר השמות, בהם כינו החוגים הכנענים השונים את עצמם, נשתכחו כליל. מעטים זוכרים כיום את השם חסר-התנופה שנתן רטוש לחוג שלו — "החוג לגיבוש הנוער העברי". אך דחוקא שם-הגנאי הציוני, ששם את הדגש על עיקר הרעיון, נשאר חי ומסקרן. הוא רודף עד היום אחרי כל מי שדגל אי-פעם בגירסה זו או אחרת של הרעיון הכנעני — ואני כשלעצמי סבור שהוא שם טוב. תנועות רבות הונצחו בהיס-

מאת אורי אבנרי

טוריה דחוקא בשמות-הגנאי שהודבקו להם עלידי יריביהם — כגון ה"גויזים" (הקבצנים), לוחמי-השיחורר ההולנדיים; או ה"סאנס-קולוטים" (חסרי מכניסה-ברך), אנשי המהפכה הצרפתית).

לא האמנתי מימי באמיתות השמועה בדבר ריקוד העשתורת, אם כי לא הבנתי את ההתמרמרות הפורייטאנית של אנשי רטוש עליה. אחרי הכל, היא עוררה סקרנות ועל כן מילאה תפקיד תעמולתי מועיל. אך אין הדבר חשוב. החשוב הוא: מדוע היה היישוב מוכן, באותם הימים, להאמין כי צעירים מסוגלים לחדש את הפולחן הכנעני של ימייקדם? התשובה על כך מסבירה במידה רבה את הרקע הרחני של הרעיון הכנעני בימי ראשיתו.

אימפריה לכל דיכפין

בין שתי מלחמות-העולם (ואף בימי מלחמת-העולם השניה עצמה) שיגשגה בעולם לאומנות קיצונית, שמצאה את השראתה בהגומה רומנטית וילדותית של העבר הלאומי. אם לא היה לאומה פלוגית עבר מתאים, הרי פוברק באופן מלאכותי.

הגרמנים המציאו עבר מפואר של הגזע הגרמני, גילו שכל גאוני העולם בכל הדורות היו גרמנים סמויים, והכתירו את זכר הרייך הראשון שלהם, ביש-המזל, בהילה של הוד ופאר. הפאשיסטים האיטלקיים התיימרו, פשוט, להיות יורשי הרפובליקה הרומאית, ואימצו לעצמם את הפאשוס — סמל החוק הרומאי. אפילו סטאלין גזז את גיבורי המרוחות של רוסיה, והעלה על נס את העריצים הלאומניים ואת אלופיהם, איבאן האיום, סוברוב וקוטווב.

לא רק הגדולים שיהקרו במישחק זה. מדינות-נפל ועירות גילו לפתע כי היו פעם אימי פרויות חובקות-עולם, או לפחות חובקות-יבשת. מדינה עלובה כמו ליטא נזכרה כי פעם שלטו דוכסיה על כל המרחב העצום מן הים הבאלטי ועד הים השחור. הצ'כים התפארו בתקופה הקצרה בה ישבו נסיכי פראג על כס הרייך המרכז-אירופי. לפי כל הדעות, אי אפשר היה לייסד תנועה לאומית אמיתית מבלי שתהיה מצוידת בהשקפה היסטורית מקרה דת, שהוכיחה כי בני אותה אומה עולים על שאר האומות. המטרה המוצהרת היתה להחזיר עטרה ליושנה ולקדש ימים כקדם — היינו, להחיות את הימים (ואפילו היו ספורים ומפוקפקים) בהם משלו בני אותה אומה בכיפה.

מחלה עולמית זו לא יכלה לפסוח על הנוער העברי בארץ-ישראל. אבותיו הביאוה מאירופה, יחד עם מגבעות הלבד והליפטים. הציונים מכל הסוגים החלו מתעמקים בדברי ימי "הבית השני" ומעלים על נס את גדולת היהדות. אלא דחוקא תקופה זו לא משכה את לב הנוער שגדל בארץ, שגילה מחדש את התנ"ך, את תקופת השופטים והמלכים.

באותם הימים הפנינו, רבים מהצעירים החושבים דאן, עורף לביאליק, המשורר היהודי, ולמדנו על פה את שירי טשרניחובסקי, שסגד לפסל אפולו, השמיץ את נביאי היהדות וקרא כי דם כובשי כנען זורם בעורקיו. עלילות גילגמש, בתירגומו של טשרניחובסקי, היו בשבילנו תגלית. עולם חדש, עולם קדום של גיבורים זקופי-קומה וכובשי-עולם, נפתח לפנינו. בלענו את הספרים שהוכיחו כי האודיסיאה כולה גנובה מדו-חות עתיקים של ימאים עבריים, שיצאו בסירותיהם הרעועות מחופי ארץ-ישראל והגיעו עד לבריטניה, לגניאה, ואולי לאמריקה. התגאנו בחניבעל, שפקד על צבאותיו בעברית, וקראנו בהנאה את נאומו של בנימין דיישאל, שאמר לחברי הפרלמנט הבריטי כי אבותיו השמיים יצרו את התרבות האנושית בשעה שאבותיהם עוד טיפסו עירומים על העצים.

ספרי הארכיאולוגיה היו לחם חוקנו. או לא היתה זו איפנה ממלכתית, מסוגנת ומנונת, כמו היום. התעמקנו בספרים בכל השפות, כדי לגלות את עקבות אבותינו, תרבותם ועליונותיהם. כך גילינו כי התנ"ך נכתב בימי הירידה של העולם השמי הקדום, וכי קדמו לו אלפי שנות תרבות, מדע, חוק ומלחמה. החילוננו לראות בארץ חלק קטן ממולדת תרבותית גדולה הרבה יותר, ובהיסטוריה הישראלית חלק קטן מתולדות העברים.

הרעיון הכנעני לא יצר רקע זה. להיפך, הרקע הזה יצר את הרעיון הכנעני.

מנמרוד גיבור צייר

יש אומרים כי התנועה הכנענית כולה מקורה בפסל אחד — נמרוד של יצחק דנציגר. דנציגר, בנו של בעל בית-החולים ברחוב גרונוברג בתל-אביב, גבר יפה-תואר שהפך לאחר מכן כוכב הסרט הישראלי הראשון (בית אבי), חזר ארצה מאנגליה בסוף שנות השלושים. לדיבריו, מאס בסגנון האמנותי המפוברק של הצינונות של אז, הסגנון החלוצי של העלייה השנייה. בחפשו אחרי משהו שיבטא יותר את רוח הדור, חזר אל התרבות השמית הגיבורית של ימייקדם.

נמרוד הפך מיד לסמל. ספק אם דנציגר עצמו היה אי-פעם כנעני אמיתי. אולם בנימין תמוז, שלמד אצלו לפסל, הפנה את תשומת-לב חבריו אל היצירה, שהפכה מאז היצירה הכנענית בה"א היודיעה.

איני סבור כי החוג של רטוש מנה אז (או בכל תקופה אחרת) יותר מאשר תריסר צעירים. נושא-כליו העיקרי של רטוש היה אהרון אמיר, ואין ספק כי בנימין תמוז היה איש הבלוט השני בחבורה. מאחר ששוב לא יכולתי להחליף דברים עם רטוש, וגם לא

נימרוד

פסלו של יצחק דנציגר, שנחשבה ליצירה הכנענית בהא היודיעה, מראה את גיבור-הצייד השמי, כשנץ המשמש לצייד עומד על כתפו השמאלית. דנציגר יצר פסל זה לפני עשרים שנה, עבר מאז לסיגנון מופשט יותר.

הפלמ"ח היה תמיד בן-התפנוקים של היישוב. על כן היה הזעזוע עז שבעתים לא כשר נודע, באחד הימים, במחצית הראשונה של שנות הארבעים, כי נתגלתה תופעה נוראה דחוקא בקרב הפלמ"ח.

כמה מחברי הפלמ"ח, כך אמרה השמועה, נוהגים להתקבץ בלילות כדי לצאת במחול — לא סביב המדורה, אלא סביב עשתורת עירומה. כעשתורת שימשה אחת מבנות האמנים, פלמ"חאית טובה אף היא. כך קם לתחייה הפולחן הכנעני העתיק. איני יודע מי הפיץ את השמועה לראשונה. דומני שהיה זה מתן מגד, הסופר הצעיר